

A történelemtudás és mérése

Készítette: Kőfalvi Tamás

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Szeged, 2020

A történelemtudás és mérése

Tartalomjegyzék

- 1. A tudásfogalom átalakulása a 20-21. század fordulóján*
- 2. Mi a történelemtudás?*
- 3. A történelemtudás összetevői*
- 4. A történelemtudás mérése*

Miről szól ez a lecke?

Ebből a leckéből megismerheti a történelemtudás fogalmát és mérésének alapjait, különös tekintettel a tudásfogalom 20-21. század fordulóján bekövetkezett változásaira. A lecke bemutatja a történelemtudás mérésének legfontosabb indikátorait is.

Tanulási javaslat:

A lecke feldolgozásához szükséges idő kb. 45 perc.

A tanulást megkönnyíti, ha az egyes tudáselemek tartalmát érettségi feladatokban alkalmazva is megismeri. Ismereteit a Tudásmérő segítségével ellenőrizheti.

1. A tudásfogalom átalakulása a 20-21. század fordulóján

A 20. század végén felerősödő, és a 21. században egyre gyorsulva folytatódó munkaerőpiaci változások új kihívások elé állították az oktatási rendszereket. A változások motorját a gyors ütemű tudományos, technikai, technológiai változások jelentik. Az emberiség fejlődésének és fennmaradásának egyik kulcstényezője a generációk közötti ismeretátadás mennyiségének és hatékonyságának növekedése. Minél jobban hasznosul az előző generációk által felhalmozott tudás, annál több lehetőség nyílik egy generáción belül az új ismeretek felfedezésére. Ezért **a tudásátadás folyamatának alapvető összefüggése az átadni szándékozott ismeretek mennyiségének és a tudásátadásra fordítható időnek az aránya.** A 21. századra az átadandó ismeretek mennyisége annyira megnövekedett, hogy lassan beleütközik az emberi életkor biológiai determináltságába, jóllehet a nyugati világban a várható élettartam az elmúlt ötszáz évben majdnem megduplázódott. Mivel egyelőre nem állnak rendelkezésre azok a lehetőségek, amelyekkel az átlagos emberi élettartam általánosan, legalább évtizedekkel kitolható lenne, ezért a generációközi ismeretátadás idejét az emberi élettartam behatárolja. A szisztematikus, graduális tanulmányok alsó életkori határa nemigen vihető 6 éves kor alá, illetve nem nagyon lenne kitolható 25 éves kor fölé. E felső korhatár spontán kitolódásának egyenes következménye ugyanakkor a későbbi családalapítás és az egyre későbbi gyermekvállalás jelensége. A tudásátadás folyamatában megjelenő időbeli kihívásra többféle válasz született. Az egyik **az átadandó ismeretek megosztása, „feldarabolása”, vagyis a különböző ismeret- és tudományterületek aprózódása, az egyes szakmák specializálódása.** A másik magától értetődő válasz **a nem graduális tanulási formák (felnőttkori tanulás, lifelong learning) jelentőségének megnövekedése.** Az ismeretek egyre növekvő mennyisége és egyre gyorsabb elavulása eredményezte a tudásfogalom megváltozását is. Az oktatási rendszereknek már a 20. század végén szembe kellett nézniük azzal, hogy **a közvetlenül megtanított primer információk „szavatossági ideje” egyre rövidebb,** ráadásul megtanításuk túlzottan rövid távú eredményeket biztosít csupán, elvéve az időt és az energiát az olyan típusú tudás megszerzésétől, amely hosszabb távon biztosítja az egyén számára a munkaerőpiaci és társadalmi boldogulást. **A tudásfogalom átalakulásának legfontosabb összetevője a korábban secunder, terciér ismeretek elsődlegessé válása.** Az informálódni tudás képessége fontosabbá vált az lexikális ismeretek közvetlen megtanulásánál, az ismeretek alkalmazása fontosabbá vált az ismeretek birtoklásánál, az új ismeretek elsajátításának képessége pedig fontosabbá vált a korábban megszerzett ismeretek mennyiségénél.

2. Mi a történelemtudás?

A történettudomány által felhalmozott ismeretmennyiség már középiskolai szinten is túljutott azon a szinten, hogy közvetlen, elsődleges információk átadásával használható történelemtudást lehetne biztosítani. A több évtizedes belső vajúds és a globalizálódó tudástársadalmak által kifejtett nyomás eredményeként a 2010-es években bevezetett reformok már **az újfajta tudáskonceptió alapján** születtek meg. Ennek legegyszerűbb megfogalmazása szerint **a történelemtanítás hangsúlyát a lexikális ismeretek prelegáló elsajátíttatása helyett az önálló történelmi megismeréshez szükséges kompetenciák kialakítására kell helyezni.** A többi tantárgy tanításában lezajló hasonló koncepcionális változások miatt elvileg a történelemtanításnak a szigorú, öncélú tantárgyi elkülönülése is tarthatatlanná vált, más tantárgyakkal közösen az iskolai kimeneti mérésen túlmutató, az egyén egész életére meghatározó képességek kialakításának és fejlesztésének eszközévé vált.

Az elérendő történelemtudást ebben a megváltozott tudáskörnyezetben elsősorban az jelenti, ha valaki egyéni megismerési és ismeretfeldolgozási képességei révén, ismeretlen történelmi jelenségeket vagy folyamatokat képes önállóan, korábban általa nem használt információforrások feldolgozása alapján megismerni és megérteni, a témában kialakított tudáskonstrukciót pedig igényes formában (szóban vagy írásban) mások elé tudja tárni. Ennek a fajta történelemtudásnak az elsajátításában leginkább a **kompetenciafejlesztő, forrásközpontú történelemtanítás** segíthet.

Az újfajta történelemtudáshoz tehát az egyéni kompetenciák fejlesztésén és a különböző információforrások kezelésének az elsajátításán keresztül vezet az út. **A szövegértési és szövegalkotási képességek mellett e tudás részét képezi a forráskritika alkalmazásának, a térben és időben való tájékozódásnak, az ok-okozati tényezők feltárásának, a szakkifejezések használatának képessége is.** Az újfajta történelemtudás megszerzésének hatása messze túlmutat önmagán, hiszen egész életen át, az élet legkülönbözőbb területein hasznosítható képességekkel ruházza fel birtokosát, lehetőséget adva akár az önállóan végzett, tudományos igényű történelmi megismerés kiterjesztésére is. Az ilyenfajta, képességközpontú (kompetenciafejlesztő) tanítás természetesen a korábbiakhoz képest **alapvetően új tanulási környezetet igényel.** Fenekestül forgatja fel a hagyományos tanügyigazgatási kereteket, átírja a tanár-diák szerepeket, teljesen másfajta infrastruktúrát, módszertant és iskolafelfogást követel meg. Ebből azután természetes módon következik, hogy sikeres művelése, bár hosszabb távon az egyén és a közösség szintjén is jelentős haszonnal kecsegtet, valódi eredményeket hozó bevezetéséhez jelentős anyagi ráfordítás és mindenekelőtt alapvető szemléletváltás szükséges.

3. A történelemtudás összetevői

A megváltozott tudáskonceptió alapján definiált történelemtudás hangsúlyai, indikátorai, összetevői jelentősen eltérnek a hagyományos, lexikális alapú történelemtudás „deskriptoraitól”. Az elemi információk számát szinte bitekben mérő hagyományos tanulási/oktatás környezetekkel ellentétben a kompetenciaalapú történelemtudás legfőbb összetevői az önálló történelmi megismeréshez szükséges általános és szakmai kompetenciák. Ezen kompetenciák közül a legfontosabbakat (amelyek közül nem egy természetesen más kompetenciák meglétét is feltételezi) az érettségi mint kimeneti mérés az esszé feladatok és a szóbeli felelet értékelési szempontjaiként határoz meg:

- feladatmegértés
- tájékozódás térben és időben
- kommunikáció és szaknyelv használata
- ismeretszerzés és forráshasználat
- eseményeket alakító tényezők feltárása, kritikai és problémaközpontú gondolkodás.

Ezeknek a tudásterületeknek/tudáselemeknek a jelentőségét, fajsúlyát – az érettségi kontextusában – a rájuk szereshető pontszámok mutatják.

Tudáselem/kompetencia	Írásbeli (esszé)				Szóbeli	
	rövid		hosszú			
	pont	%	pont	%	pont	%
feladatmegértés	2	~11,7	2	~6,0	4	8
tájékozódás térben és időben	2	~11,7	4	~12,1	6	12
kommunikáció és szaknyelv használata	4	~23,5	6	~18,2	10	20
ismeretszerzés és forráshasználat	3	~17,6	9	~27,3	12	24
eseményeket alakító tényezők feltárása, kritikai és problémaközpontú gondolkodás	6	~35,2	12	~36,3	18	36
összesen	17	100	33	100	50	100

Az egyes kompetenciák súlya az egyes feladattípusokon belül különböző. Arányát tekintve a legtöbb pontot jelentő, 'eseményeket alakító tényezők feltárása, kritikai és problémaközpontú gondolkodás' szempont jelentősége a rövid és a hosszú esszében, illetve a szóbeli feleletben is közel azonos (~36%), csakúgy, mint a térbeli és időbeli tájékozódás kompetenciája (~12%). Feladattípusonként jelentős eltéréseket mutat ugyanakkor a feladatmegértés (~6-12%), az ismeretszerzés és forráshasználat (~17,6 - ~27,3%), valamint a kommunikáció és szaknyelvhasználat (~18 - ~23,5%) kompetenciája.

4. A történelemtudás mérése

A történelemtudás fogalmának megváltozása a tudásmérés módszereinek megváltozását is maga után vonta. A lexikális ismeretek közvetítését középpontba helyező hagyományos oktatási környezetekben megszerezhető mechanikus tudás mérése taxatív módszerekkel és értékelési szempontok alapján elvégezhető. Ebben a kvantitatív mérési környezetben (ld. évszám- és idegen nyelvből szövegfordítások) leginkább az elsajátított információelemek száma a mérvadó. Az egyéni kreativitás és látásmód, az önálló tudáskonstrukció létrehozása kifejezetten kontraproduktív hatású.

A kompetenciafejlesztésre épülő, konstruktív tanulási környezetben zajló történelemtanítás új-szerű mérési környezet kialakítását igényli. Az újraértelmezett történelemtudás összetevői, elemei kevésbé mérhetők statikus eszközökkel. Természetesen bizonyos alapkompenciák megléte és működése mérhető egyszerűbb, mechanikusabb feladattípusokkal (ld. az írásbeli érettségi rövid választ igénylő feladatai – „teszt rész”), de az összetettebb kompetenciák kvalitatív vizsgálatára elsősorban a konstruktív szövegalkotó feladatok (írásbeli esszé, szóbeli felelet) alkalmasak. Természetesen a középfokú kimentési mérés (érettségi) most meglévő kereteit, illetve az ehhez igazodó mindennapi gyakorlatot jóval tágabbra lehetne bővíteni a történelemtanítás és az érettségi digitalizációjának erősítésével. Ennél is távolabbi, de egyszer minden bizonnyal bekövetkező változás lesz a mesterséges intelligenciára épülő alkalmazások megjelenése és elterjedése a történelemtanításban, illetve a tudásmérésben. Jelenleg sajnos még a „pseudo-intelligens” adaptív tesztek is ritkaságszámba mennek a történelemtanításban.

Az egyes tudáselemek, indikátorok alkalmazási környezetének legkézenfekvőbb területét jelentik az érettségi vizsga feladatlapjai. Ezen a linken megtalálhatja őket.

<https://www.oktatas.hu/kozneveles/erettsegi/feladatsorok>

Figyelem! Az érettségi szabályzata – benne az értékelési szempontok is – 2017-től módosultak.